

KÁRMÁN ELEMÉR KRIMINÁLPEDAGÓGIAI HAGYOMÁNYAI

A magyar neveléstörténet kimagasló alakja DR. KÁRMÁN ELEMÉR.¹ A pedagógia olyan területén működött, amely még jelenlegi viszonyaink között is elhanyagolt. Az alábbiakban — korántsem a teljesség igényével — kriminálpedagógiai tevékenységéről adunk áttekintést.

I.

ÉLETE ÉS PÁLYAFUTÁSA²

1876. április 28-án született. Apja, KÁRMÁN MÓR, a századforduló nagy magyar pedagógiai művelője. KÁRMÁN ELEMÉR a gimnáziumi tanulmányai után először a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karának nyelvi és történelmi szakára iratkozott be, de egy tanulmányi év után a jogi karon folytatta tanulmányait. 1898-ban államtudományi, majd jogi doktorátust szerzett. Még az egyetemi tanulmányai idején az igazságügyminiszter titkáráként tevékenykedett. Életpályáját — az egyetemi tanulmányok befejezése után — a Kisbirtokosok Országos Földhitelezésénél kezdte, ahol rövid ideig jogtanácsosként működött.

Az 1901—1912 közötti évek életének döntő szakasza. Az igazságszolgáltatás olyan területén működött, ahol a fiatalkorúak bűnözésével — a mindennapi munka apró mozzanatain keresztül — szüntelenül kapcsolatban volt. Ez idő alatt szerzett gyakorlati tapasztalatai elméleti munkásságának kimeríthetetlen tárházát szolgáltatták.

1901-ben Veszprémben kir. törvényszéki aljegyző, 1902-ben Szombathelyen kir. törvényszéki jegyző, 1904-ben Győrött ítélő táblai tanácsjegyző, 1905-ben Szentgotthárdon járásbírói albíró, 1908-ban Nagyváradon kir. ügyész, 1912-ben Erzsébetfalván (később Pest-szenterzsébet, ma Pesterzsébet és Budapest XX. kerülete) járásbírói bíró, s e minőségben a fiatalkorúak bírója.

Az igazságszolgáltatás különböző posztjain (törvényszéki jegyző, bíró, ügyész) és az ország több közigazgatási egységénél (Veszprém, Vas, Győr, Bihar megye és a főváros) tevékenykedő KÁRMÁN ELEMÉRnek módja nyílt arra, hogy a bűnözést mint társadalmi jelenséget — s ezen

¹ DR. KÁRMÁN ELEMÉR kriminálpedagógiai munkásságára utalások találhatók: DR. SZABÓ ANDRÁS „A fiatalkorúak és a büntetőjog” c. könyvének 58., 63., 64., 68., 74., 79., 80. 86. és 87. oldalain (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961); GÁNO VILMOS „Egy elfelejtett magyar kriminálpedagógus” c. (Gyógypedagógia 1959. év 4. számában); ÁDÁM PÉTER „1919, a magyar Gyermektanulmányi Társaság hőskora” c. (Pszichológiai Tanulmányok V. kötetének 21. old., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959); MOLNÁR IMRE „A lélektan alkalmazása a tanácsköztársaság idején” c. (Valóság, 1960. év 4. számának 84—85. old.); DR. LÁNG GYÖRGY r. alezredes és POPPER PÉTER „A kriminálpszichológia néhány kérdéséről” c. (Rendőrségi Szemle 1962. évi 1. számának 30. old.); DR. PÁL LÁSZLÓ r. százados „A kriminológia néhány elméleti kérdése” c. (Belügyi Szemle 1966. évi 1. számának 59. old.) tanulmányában. A közeljövőben jelenik meg DR. GAYER GYULÁNAK egy átfogóbb és terjedelmesebb monográfiája, amelyben KÁRMÁN ELEMÉR élettörténetét és tudományos munkásságát dolgozza fel. Jelentős előrelépés lesz a kriminálpedagógia történeti hagyományainak feltárásában.

² Munkatársának, VILIAM GÁNO elmondása, valamint DR. PRESZLY LORÁND nekrológja alapján. (A nekrológ „Kármán Elemér emlékezete” címmel jelent meg a Jogtudományi Közlöny 1927. évi november 1-i számának 206—207. oldalán.)

belül a fiatalkorúak bűnözését. — sokoldalúan és mélyrehatóan tanulmányozza. Pályafutásának csúcspontját Erzsébetfalván érte el. Itt — a járásbíróság mellett működő — Kriminálpedagógiai Intézetet alapított, amelynek hosszú ideig igazgatója volt. Gyakorlati tapasztalataira támaszkodva jutott alapvető következtetéséhez, hogy a fiatalkorúak bírójának pedagógiai funkciót kell betöltenie: s megindítja a harcot egy új tudományos diszciplína — a kriminálpedagógia — létjogosultságának kivívásáért.

1917-ben az Igazságügyminisztériumban főtisztviselőként, 1919-ben a budapesti büntető törvényszéken bíróként működött. A Tanácsköztársaság idején az igazságszolgáltatás kiépítésében aktívan részt vett.

1922-ben vonult nyugalomba. Elméleti munkásságát tovább folytatta a kriminálpedagógia területén. Fő művét, „A gyermekek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei” c. munkáját 1922-ben adta ki. Német nyelven „Einführung in die Kriminalpädagogik” címen jelent meg. Erdemei elismeréséül 1923-ban a Deutsche-Gesellschaft für Soziologie levelező tagjává választotta. Hazájában nem kapta meg az őt megillető elismerést.

1927. február 22-én halt meg. Budapesten a Kerepesi úti temetőben temették el.

II.

A FIATALKORÚAK BÜNTETŐJOGI HELYZETE HAZÁNKBAN A SZÁZADFORDULÓN

Hazánkban az 1878-ban kiadott büntetőtörvénykönyv (továbbiakban: Btk.), az ún. CSEMEGI-kódex rendezte először a fiatalkorúak büntetőjogi helyzetét. Első Btk.-ánk büntetőjogi szabályozása azonban nem volt megnyugtató, mert még mindig a klasszikus büntetőjogi tendenciákat érvényesítette, amelyek a századfordulón már meghaladottak voltak. A büntetési rendszer a megtorlás eszméjén alapult, nem vette figyelembe a fiatalkorúak életkori sajátosságait és az ebből adódó speciális szempontokat. Mindez a gyakorlatban abban nyilvánult meg, hogy a fiatalkorúak a büntetőjogi felelősség és a büntetési rendszer, valamint a büntetésvégrehajtás tekintetében a nagykorúakkal azonos elbírálás alá kerültek. Első Btk.-ánk büntetési rendszere mellőzte a pedagógiai tartalmat. A büntetésalkalmazásban és a büntetésvégrehajtásban tehát — a személyi és az anyagi feltételek hiányában — nem alakulhatott ki megfelelő nevelési helyzet. Sőt, figyelembe véve, hogy a fiatalkorúak a nagykorú bűnözőkkel közös elzárásban voltak, olyan körülmények alakultak ki a büntetésvégrehajtásban, hogy a fiatalkorúak — a nevelés hiánya miatt — egyoldalúan káros befolyás alatt álltak. EÖTVÖS szavaival: a börtönök a bűnözés iskolái voltak. Ennek következtében a fiatalkorú bűnözők a felnőttkori bűnözés állandó tartalékát képezték.

A büntetőjogi fejlődés egyik fontos kérdésévé vált — ilyen körülmények között — a fiatalkorúak külön kezelésének ügye. Ennek érdekében a századeleji reformmozgalom az 1908. évi XXXVI. törvény megalkotásával zárult. A törvény intézkedett a fiatalkorúak megkülönböztetett büntetőjogi elbírálásáról, amely természetesen megfelelő eljárásjogi reformot is követelt. Az 1913. évi VII. törvény tett eleget e követelménynek, amely a fiatalkorúak bíróságainak felállításáról intézkedett.

E törvényi konstrukciók részletesebb ismertetésére nem térünk ki. Értékelését adta kiváló monográfiájában³ DR. SZABÓ ANDRÁS kandidátus. Szükséges azonban néhány olyan szempontra rámutatni, amelyek KÁRMÁN pedagógiai munkásságában fontos szerepet játszottak.

1908. évi XXXVI. és 1913. évi VII. törvény alapvetően azzal haladta meg a korábbi — fiatalkorúakra vonatkozó — törvényi rendelkezéseket, hogy a meg-

³ DR. SZABÓ ANDRÁS: A fiatalkorúak és a büntetőjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961.

torlási célzattal szemben a nevelés eszméjét juttatta érvényre. A büntetőeljárás során teret engedett az egyéniesítésnek, ami a nevelő célzatú büntetés döntő előfeltétele.

A fiatalkorúak külön kezelésének bevezetése a gyakorlatban tulajdonképpen egy kriminológiai kategória kialakulását jelentette: a *fiatalkorúak csoportját*. A bűnözőknek ekkor már számos osztályát (kategóriáját) ismerték WAHLBERG,⁴ FERRY,⁵ LISZT⁶ stb. törekvései nyomán. A fiatalkorúak azonban minden addigi típustól alapvetően fejlődéstani szempontokból különböztek: speciális különbségek mutatkoztak testi, pszichikai, értelmi, erkölcsi tulajdonságaiban, amelyeket ezekután figyelembe kellett venni a büntetésben. Ezek a szempontok természetesen irányadók voltak a büntetésiszabásban, és a büntetés végrehajtásában egyaránt. Mindenekelőtt fel kellett deríteni a bűncselekmény társadalmi és személyi okait, s erre figyelemmel kellett megállapítani a leghatásosabb büntetési formát (ami a fiatalkorúak esetében lehetett: dorgálás, próbára bocsátás, javító-nevelés és börtön), a végrehajtásban pedig meg kellett tenni a társadalomba való visszavezetésére vonatkozó szervezett intézkedéseket. Mindez — mint látjuk — a szó igazi értelmében vett *pedagógiai-pszichológiai hozzáértést is igényelt* (a büntetőjogi hozzáértés mellett).

Az a törvényi disztinkció azonban, mely teret engedett az igazságszolgáltatásban a pedagógiának — sőt, kijelölte egyes főbb feladatait —, csupán felismerése volt annak, hogy a fiatalkorúak bűnözése elleni harc pedagógiai és pszichológiai jellegű feladatok megoldása nélkül nem lehet eredményes. De az, hogy a büntetőjog, a pedagógia és a pszichológia céljai, eszközei, módszerei miképpen illeszkedjenek egymáshoz és hogyan egészítsék ki egymást a bűnözés elleni harcban, korántsem volt tisztázott. Ez a feladat a gyakorlati szakemberekre, elsősorban a fiatalkorúak bíraira várt. Dr. KÁRMÁN ELEMÉR ebben a munkában szerzett érdemeket.

III.

A KRIMINÁLPEDAGÓGIA NÉHÁNY ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSE

Dr. KÁRMÁN ELEMÉR kriminálpedagógiájában három pedagógiai gondolkodó, JOHANN HEINRICH PESTALOZZI, KÁRMÁN MÓR és JOHANN FRIEDRICH HERBART hatása fedezhető fel. PESTALOZZI, de különösen KÁRMÁN MÓR tanításait szinte fanatikus rajongással követte.

⁴ WAHLBERG — bécsi büntetőjogi professzor — a büntetéseket két kategóriába sorolta: alkalmi és szokásos bűnözők csoportjába.

⁵ FERRY a következőképpen osztályozta a büntetéseket: elmebeteg, született és javíthatatlan, szokásos, alkalmi bűnöző.

⁶ LISZT a büntetéseket nyolc fő csoportjára különböztette meg: 1. Azok a bűnelkövetők, akik könnyelműségből, meggondolatlanságból, tudatlanságból vagy túlradó tettvágyból követik el tetteiket. 2. Egyes személyek iránti vonzalomból, ragaszkodásból, szeretetből és szánalomból elkövetett bűncselekmények tettesei. 3. Büntetettek, akik az önfenntartási ösztöneikből, vészszükségből, gazdasági, szorult helyzetben, szegénytől vagy más hátránytól való félelemből követték el a bűncselekményt. 4. A nemi érzékiség, vagyis a nemi élettel kapcsolatos bűncselekmények elkövetői. 5. Tettesek, akik szenvedélyből követték el a bűncselekményt (pl. vélt bántalom, megsértett becsület, visszautasított szerelem, bosszúvágy, gyűlölet, irigység, harag, féltékenység stb.). 6. Dicsőség utáni vágyból elkövetett bűncselekmények tettesei. 7. Politikai bűncselekmények összes csoportjába tartozó tettesek. 8. Nyereségvágyból bűncselekményt elkövetők (pl. az üzletszerűen elkövetett bűncselekmények elkövetői, fokozott élvezetvágy kielégítése céljából bűnözők stb.).

PESTALOZZITÓL származtatta a kriminálpedagógia művelésének kezdetét. „De a pedagógusok, kezdve Pestalozzitól egészen a modern pedagógusokig — írta egyik művében — állandóan foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy a züllésnek, erkölcsi romlásnak és a bűnözésnek a nevelés az egyedüli elhárítója.”⁷ PESTALOZZI nyomán a nevelés és a szociális segítség kérdése szoros egységben jelent meg KÁRMÁN kriminálpedagógiájában is.⁸

KÁRMÁN MÓR nevelésmélete adta számára azt az alapot, amelyre építhette a züllött és bűnöző gyermekek megkülönböztetett nevelésének szempontjait. „A nevelés oly tevékenység, amely által valamely társadalomnak fejlettebb műveltségében és erkölcsösségében haladottabb tagja vagy csoportja ugyancsak azon társadalomnak fogyatékosabb, kevésbé fejlett tagját vagy csoportját törekszik a maga haladásának fokára emelni” — idézi KÁRMÁN MÓRnak a nevelésről vallott nézetét. Ennek alapján vonja le a kriminálpedagógiára vonatkozó saját következtetéseit: „A társadalomnak ama fogyatékosabb tagjai esnek e nevelő tevékenység alá, akik kriminális hajlamnak és jelenségek folytán tekintetők fogyatékosnak. Az ezekkel való foglalkozás a kriminálpedagógia feladata.”⁹

Tekintettel arra, hogy KÁRMÁN MÓR a pedagógiájával HERBARTot közvetítette, és ennek következtében a századfordulón a herbarti pedagógiai elvek érvényesültek a hazai pedagógia fejlődésében, így Dr. KÁRMÁN ELEMÉR kriminálpedagógiájára is befolyást gyakorolt. HERBART tehát nem közvetlenül, hanem KÁRMÁN MÓR közvetítésével hatott KÁRMÁN ELEMÉR kriminálpedagógiai tendenciájának fejlődésére. HERBART — illetve KÁRMÁN MÓR — nyomán a kriminálpedagógiában az erkölcsi nevelés feladatait a „vezetés”-ben és a „fegyelmezésben” jelölte meg. A „vezetés” elveiként — szinte szó szerint adaptálva HERBART tanait — a „szeretet”-et, a „tekintély”-t, a „példaadás”-t határozta meg: s ennek megfelelően a „fegyelmezés” elveiként az „önuralom”, az „önállóság”, az „önismeret” fogalmakat vette át.

A kriminálpedagógia *feladatát és fogalmát* — végül is — a következőkben határozta meg: „A kriminálpedagógia az erkölcsileg megtévedt, züllésnek indult és bűnös gyermekek nevelésével, más szóval a gyermekek erkölcsi hibáinak és betegségeinek kezelésével foglalkozik.”¹⁰ De minthogy a kriminálpedagógia alapproblémája „a bűnözés veszélyének kitett gyermek megmentése és a bűnt elkövetett gyermek visszavezetése a társadalomba”, ezért szükséges oly kérdések tisztázása is, hogy a kriminálpedagógia hogyan illeszkedik a bűnügyi kérdésekkel foglalkozó többi tudományokhoz, elsősorban a kriminológiához.

A kriminalitás alatt általában olyan viselkedést értett, „amely a társadalomra káros, vagy amely károsra fejlődhetik”.¹¹ Ezekkel a társadalomra veszélyes személyekkel a kriminológia foglalkozik. „A kriminológia a büntetésről szóló tant jelenti, tárgyalja azt, hogy az az ember, aki a társadalommal ellentétben van, hogyan él, hogyan cselekszik, melyek az ő testi és lelki tulajdonságai.”¹²

⁷ DR. KÁRMÁN ELEMÉR: A kriminálpedagógia feladatai. Magyar Paedagogia 1917. év, 5. szám 242. old.

⁸ Vö.: DR. PÁL LÁSZLÓ „Pestalozzi kriminálpedagógiája” c. cikkével. Pedagógiai Szemle 1965. évi 10. számában.

⁹ DR. KÁRMÁN ELEMÉR: A kriminálpedagógia feladatai. Magyar Paedagogia 1917. év, 5. szám 244. old.

¹⁰ DR. KÁRMÁN ELEMÉR: A gyermekek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei. (Kriminálpedagógia.) Tudományos Könyvkiadóvállalat, Novák Rudolf és társa kiadásában, Budapest, 1922., 5. old.

¹¹ Uo.

¹² Uo. 7. old.

A kriminálpedagógia tehát szoros kapcsolatban van a kriminológiával. Minthogy azonban a fenti megállapítás szerint a kriminológiának pszichológiai aspektusa van (amennyiben a bűnözést az egyénen tanulmányozza) és társadalmi vonatkozásai is nyilvánvalók (amennyiben a bűnözést a társadalmon tanulmányozza), ezért a kriminálpedagógia e tudományok (vagyis a kriminálpszichológia és a kriminálszociológia) eredményeire is támaszkodik. KÁRMÁNNak ez az állásfoglalása előremutató és alapjában helyes.

A kriminálpedagógia szoros kapcsolatban van a pedagógiával is. A kriminológiai kutatás eredményeire támaszkodva — tehát a társadalomra veszélyes gyermek személyében és a társadalmi környezetben rejlő okok ismeretében — lényegében a pedagógia által meghatározott erkölcsi feladatokat kell megoldania. E feladat teljesítésében természetesen figyelembe kell vennie a nevelés korlátait, amelyek tulajdonképpen a kriminalitás körülményeiből fakadnak, s ez alapon kell megszerveznie a „különkezelés” folyamatát.

Figyelemmel a fentiekre — KÁRMÁN állásfoglalása szerint — „a kriminálpedagógia, amint elnevezése is nyilvánvalóan mutatja, két tudomány: a kriminológia és a pedagógia határán keresi az összeköttetést.”¹³

KÁRMÁN kriminálpedagógiájában helyett kapott a testi és értelmi fogyatékosok kategóriája; ezért szükségszerűen felvetődött a gyógypedagógiához való viszony kérdése is. KÁRMÁN szerint a „... a gyógypedagógia és a kriminálpedagógia céljai sokszor találkoznak, amennyiben a testi vagy szellemi fogyatékoságból szociális hibák származnak...¹⁴ E két tudomány között a különbséget abban látja, hogy „... a gyógypedagógia módszerei nem terjednek túl az egyén kezelésén, a kriminálpedagógia ellenben kényszerítő erővel pozitív társadalmi viszonyokba belenyúl és azokat a nevelés céljára berendezzi és átalakítja.”¹⁵ A kriminálpedagógia és a gyógypedagógia közötti döntő különbséget KÁRMÁN abban látja, hogy a kriminálpedagógia a szociális viszonyok rendezésével is foglalkozik, a gyógypedagógia viszont csak az egyén gyógyító nevelését tekinti feladatának.

IV.

A KRIMINÁLPEDAGÓGIA FELADATAI

DR. KÁRMÁN ELEMÉR a kriminálpedagógia egyik feladatát — mint előbbiekben már említettük — a büntett okainak feltárásában látta. Ebben a kérdésben nem sikerült a kriminológia és a kriminálpedagógia közötti határt megvonnia, mert több olyan feladatot is a kriminálpedagógia hatáskörébe utalt, amely a kriminológia hatáskörébe tartozik. Ez azzal magyarázható, hogy korábban sem a kriminológia, sem a kriminálpedagógia nem volt még önálló tudomány, és alapvető kérdései tisztázatlanok voltak. Így könnyen előfordulhatott, hogy az egyes tudományok művelői átnyúltak a kapcsolódó (ségéd-) tudományok területére. De közrejátszott az is, hogy a kriminálpedagógia létjogosultságáért folytatott harcban az „alkotás heve” túlzásokat idézett elő az általa művelt új tudományág indoklásában; ami abban nyilvánult meg, hogy a tudomány művelői mindenáron konkrét, jól körvonalazott feladatokat akartak megjelölni,

¹³ Uo. 6. old.

¹⁴ DR. KÁRMÁN ELEMÉR: A kriminálpedagógia feladatai. Magyar Paedagogia 1917. év 5. szám 243. old.

¹⁵ DR. KÁRMÁN ELEMÉR: A gyermekek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei... 15. old.

lehetőleg olyanokat, amelyek aktuálisan jelentkeztek és amelyeket a gyakorlati élet igényelt.

Mindazonáltal — a kétségtelenül a kriminológia körébe tartozó okkutatás terén — figyelmet érdemlő következtetésekhez jutott. KÁRMÁN mutatott rá — hazai viszonylatban először — arra, hogy a *bűnözésnek közvetett okai is lehetnek; felhívta továbbá a figyelmet a bűnözés okainak az egyén fejlődésén keresztül való kutatás szükségességére.* „Szemben a kriminológia szokásos módjaival, az emberi egyén fejlődésének menetét tekintjük és azt keressük, hogy az emberi fejlődés fokozataira miként hatnak azok az okok és körülmények, amelyeket a kriminális hajlandóságok előidézőiül lehet tekintenünk.”¹⁶ A gyermek fejlődésének a pedagógiában is elfogadott három fokát vette alapul: a családi, az iskolai és a társadalmi életet. E három fokozat alapján vizsgálta a gyermek fejlődését és e fokozatok belső életében „azokat a jelenségeket, amelyek a család, az iskola és a társas élet körülményeire akként hatnak, hogy azokból a körülmények sajátos találkozása mellett társadalomellenes és kriminális viselkedés keletkezik”.¹⁷ De nemcsak az egyén fejlődésére és életére károsan ható tényezőket vizsgálta, hanem azokat a pozitív tényezőket is, amelyeknek megléte vagy hiánya a kriminalitás szempontjából ugyancsak fontos. Mindezekre figyelemmel KÁRMÁN a kriminálpedagógia feladatának tekintette azt is, hogy vizsgálja, „milyen körülmények gátolják a fejlődő egyénben az erkölcsi eszme kifejlődését”.¹⁸ De — KÁRMÁN szerint — e körülmények hatását a kriminálpedagógus csak akkor ismerheti meg, ha messzemenően figyelembe veszi a nevelésnek azokat az elveit, amelyek a morális befolyás szempontjából fontosak.

Nézete szerint, az erkölcsi nevelés alapvető eszméje: a *jóság*.

A jóság a nevelés folyamatában fokozatosan alakul ki. A családi nevelésben a *viszonosság*, az iskolai nevelésben a *törvényesség*, az ifjúság életében pedig a *jogosság* formátumában jelenik meg, s e fokozatokon keresztül fejlődik ki az erkölcsi tökéletesség.

Az erkölcsi nevelés folyamatában alapvetően a *vezetés* és *fegyelmezés* elvének kell érvényesülnie. A családi nevelésben az a vezetés elve a *szerepet* és a fegyelmezés elve az *önuralom*; az iskolai nevelésben a vezetés elve a *tekintély*, a fegyelmezés elve az *önállóság*; az ifjúság életében a vezetés elve a *példaadás*, a fegyelmezés elve az *önismeret*.

Ezeknek az elveknek a hatásos érvényesülése által alakíthatók ki az adott fejlődési szakasznak megfelelő erkölcsi eszmék (a viszonosság, a törvényesség, a jogosság, azaz végső soron a jóság). Az erkölcsi nevelés folyamatát — KÁRMÁN elmélete alapján — az alábbi táblázattal szemléltetjük:

Az erkölcsi nevelés folyamata			
Fejlődési fokozat	Erkölcsi eszme	A vezetés elve	A fegyelmezés elve
családi élet iskolai nevelés ifjúság élete	viszonosság törvényesség jogosság	szerepet tekintély példa	önuralom önállóság önismeret

¹⁶ DR. KÁRMÁN ELEMÉR: A kriminálpedagógia feladatai. Magyar Paedagogia 1917. év 5. szám. 245. old.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

Ezek a fokozatok a fejlődés során nem különülnek el egymástól mereven. A régebbi fokozatok nem veszítik érvényüket, hatásuk megmarad, és a fejlődés későbbi szakaszában összességükben hatnak.

KÁRMÁN kriminálpedagógiájában a büntett okainak felderítése és ennek ismeretében a bűnelkövető nevelési programjának kidolgozása szerves egészet, egységes folyamatot alkot. (Az „oktatás és a nevelés” egységes folyamatban való felfogása PESTALOZZITól származik, a nevelés-elméletében pedig — mint már az előbbieken említettük — atyja, KÁRMÁN MÓR, illetőleg HERBART hatása fedezhető fel.) Ebben az egységes kriminálpedagógiai folyamatban a fiataalkori kriminalitást fejlődéstani alapon teszi vizsgálat tárgyává. A kriminalitás megjelenési formája és a megszüntetésével, illetve megelőzésével kapcsolatos nézetei az alábbiak szerint összegezhetők:

A családi élet és a gyermekkriminalitás

A „jóság” — az alapvető etikai eszme — fejlődésének kezdő szakasza a családi élet. Ebben a fejlődési szakaszban ez a *viszonosság* formájában jelenik meg. A gyermek lelkében viszonylatok alakulnak ki, amelyeknek lényege: a gyermek a lelkére külső benyomásokat aszerint becsüli meg, hogy azok milyen hatásokat gyakorolnak a lélek adott állapotára; s a tárgyakat aszerint tartja kívánatosnak vagy kerülendőnek, amennyiben kellemes vagy kellemetlen a hatásuk. A nevelés feladata, hogy a gyermeknek a környezethez való viszonylatai erkölcsileg helyesek legyenek. Ebből a szempontból döntő szerepe van a *szeretetnek*, amely ebben a szakaszban a vezetés elve. A szeretet szoktatja a gyermeket ahhoz, hogy kellemes érzést okozzon annak, aki benne kellemes érzéseket keltett, vagyis megtanulja, hogy a jót jóval viszonozza. A fegyelmezés elvei szempontjából viszont a családi nevelés feladata az *önuralomhoz* szoktatás, amely a más egynén kedvéért fékezi a gyermek ösztöneit.

Amennyiben az erkölcsi eszme (a viszonosság) helyes irányban fejlődik és az erkölcsi nevelés elvei — tehát a vezetés elve, a szeretet; és a fegyelmezés elve, az önuralom — helyesen érvényesülnek, akkor a későbbi fejlődés megalapozott. De ha e tekintetben hiányok keletkeznek, a kriminalitás veszélye fennáll. E téren meglévő hiányok mutatkoznak meg az antiszociális jellemnek egész későbbi magatartásában.

A családi életben azokat az okokat, amelyek a szeretet elvének hatásait és az önuralom kifejlését gátolják, két csoportba osztotta: endogen (belső) és exogen (külső) okok csoportjába.

Endogen oknak tekintette a testi és lelki betegségeket (pl. a testi fogyatékoságot, elmebajokat, funkcionális pszichózisokat stb.).

Exogén okoknak tartotta — többek között — a gyáripárt, amely az anyát- apát elvonja a neveléstől, a lakáshiányt (zsúfoltság), a táplálkozás hiányát, az alkoholizmust, a rossz egészségügyi viszonyokat (alsóbb néposztálynál) és a szegénysorsú anyák nevelésének hiányát.

KÁRMÁN a kriminálpedagógus legfőbb feladatát — a gyermeknek ebben a fejlődési szakaszában — az antiszociális magatartás okainak felismerésében látta. Amennyiben ugyanis az okok ismertek, helyes különkezeléssel megelőzhető a társadalomra veszélyes cselekmények bekövetkezése. De súlyos veszélyhelyzetek alakulhatnak ki akkor, ha az okok nem ismertek. Pl. ha a funkcionális pszichózisok rejtve maradnak, könnyen meglehet, hogy későbbi fejlődési szakaszban — csak súlyos társadalomra veszélyes cselekmény kapcsán válnak ismertté. Az okok

felderítése azonban nemcsak azért fontos feladat, mert társadalomra veszélyes cselekményt előzhetünk meg, hanem mert az egyén tragédiáját is megelőzhetjük. Az exogén okokkal kapcsolatban hangsúlyozta a szociális intézkedések szükségességét.

Az iskola és a gyermekkriminalitás

Az etikai fejlődés során az iskolai életben a további fejlődési fok: a *törvényesség* eszméje lép előtérbe, amely a dolgok kapcsolatát keresi és az embert cselekvéseiben arra indítja, hogy magát és a kapcsolatokon kívül álló dolgokat e kapcsolatnak alárendelje. E fejlődési szakaszban a vezetés elvei közül a *tekintély* felel meg, amelynek a gyermek magát alárendeli. A fegyelmelés elve pedig az *önállóság*, amely a dolgok kapcsolatában való eligazodást irányítja. De e fejlődési fokban ezek az elvek csak akkor érvényesülhetnek, ha az előbbi fejlődési szakasznak a nevelő elvei kellő eredménnyel jártak. A tekintély pl. csak a szereteten alapulhat; és pozitív tartalmú önállóságra csak akkor juthat az egyén, ha az önuralom helyesen érvényesül.

Tekintettel arra, hogy az iskolai nevelésnek már számolnia kell az előző fejlődési fok — a családi nevelés — eredményeivel, illetve hiányosságaival, az iskolás gyermek kriminalitása szempontjából KÁRMÁN helyesen vonja le azt a következtetést, hogy a kriminalitás fakadhat „egyfelől ama gátló körülmények hatásából, amelyek az iskolai élet etikai céljait gátolják, másfelől azokból a hiányokból, amelyek az erkölcsi fejlődés előző fokán a családi életben már megvoltak és amelyeket az iskola a dolgok természeténél fogva nagyon nehezen pótolhat és amelyek a pótlás esetén is folyton összeütközéseket idézhetnek elő”.¹⁹

Az etikai fejlődést gátló okokat ebben a fejlődési szakaszban is két csoportban foglalta össze, s megkülönböztetett endogén és exogén okokat.

Az endogén okokat ebben a fejlődési szakaszban is a testi és a lelki betegségek szerint különböztette meg. De közülük — szerinte — az elmebetegségek már csak annyiban merülhetnek fel, ha azok szerzett bajok és iskoláskorban jelentkeznek. Kiemelkedő fontosságúak azonban a pszichopatiás fogyatékoságok, amelyek funkcionális zavarokban nyilvánulnak meg. A legnagyobb veszély ebben a vonatkozásban is akkor merül fel, ha azok rejtve maradnak. A rendellenes állapotok ugyanis gyengeségben, fogyatékoságban nyilvánulnak meg, amelyekért az ilyen gyermekek a többi gyermek gúnyjának, játékanak és támadásának vannak kitéve, és a felnőttek büntetése is sújtja őket. Ennek következménye azután, hogy a kigúnyolt, félreértett, büntetett gyermekben e bánásmód folytán indul meg az a folyamat, amely őt később társadalomellenessé teszi. KÁRMÁN — figyelemmel a fentiekre — rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított a kisegítő iskolák és gyógypedagógiai intézetek beavatkozásának, amelyek az ilyen gyermekeket különkezelésben (nevelésben) részesítik.

Az exogén okoknak két csoportját különböztette meg. Az egyikbe azokat sorolta, amelyek a szülőknek az iskolát meg nem értő gondolkodásából fakadnak. A másikba pedig azokat, amelyek azzal kapcsolatosak, hogy a tanító nem ismeri a családi környezetet, s rossznak minősíti, hátrányban részesíti azt a gyermeket, aki azért nem tud haladni és alkalmazkodni, mert rossz környezetben él otthon. KÁRMÁN ELEMÉR az exogén okok között a családi nevelés hiányosságait rendkívül figyelemre méltónak tartotta. Hangsúlyozta, hogy az iskolai nevelés csak

¹⁹ Uo. 247. old.

akkor lehet eredményes, ha a családi nevelés eredményeire épül. Ennek hiánya az iskolásgyermekek kriminalitásának forrása lehet, mert az iskola nem tudja ellensúlyozni a családi nevelés súlyosabb mulasztásait, még inkább nem, ha káros a családi nevelés befolyása. (Pl. prostitúció, alkoholizmus stb. veszélyezteti a fejlődő gyermeket; vagy pl. bűnöző személy vagy személyek tartoznak családi környezetéhez.)

Az iskoláskorú gyermekeket — társadalomellenes magatartásuk megnyilvánulása szerint — három csoportba osztotta: az iskolával szemben rendellenes viselkedésű, az iskolában bűnös viselkedésű gyermekekre, és azokra, akiknek iskolán kívül viselkedése a törvény általi büntetés körébe esik.

a) *Az iskolásgyermekek társadalomellenes viselkedése közül a legsúlyosabb: az iskolakerülés*

Kriminológiai jelentőségét abban látta, hogy az iskolakerülés olyan magatartással hozható összefüggésbe, amely később a szokásszerű büntettesre és a csavargóra jellemző. Okait széles körben vizsgálta, s elemzésében éles társadalombírálat jutott kifejezésre. Az okok közül — KÁRMÁN kutatómunkájának eredményeképpen — néhányat ismertetünk.

Az anyagi szükség: az általános gazdasági viszonyok az alsóbb néposztályok (munkások és parasztok) életvitelében súlyos problémákat okoznak: a nincstelenség és a nyomor tömegjelenség. Ilyen körülmények között a gyermek iskoláztatása súlyosbítja az anyagi helyzetet, a szülők tehát nem gyermekük tanulásával, hanem minél előbbi munkába helyezésével törődnek (pl. pásztorgyerek-kultusz). A gyermek maga is fejlődésének viszonylag korai szakaszán megélhetésének problémáival törődik, s nem érdekli az iskola.

Az iskolák helytelen közoktatási politikája: a pedagógusok nem folytatnak céltudatos és tervszerű harcot az iskolakerülés ellen. Ehhez hozzájárul sok helyen az a körülmény, hogy nincsen elég férőhely a tantermekben, s a tanulói zsúfoltság miatt a pedagógusok elnézik a lemorzsolódást. Sőt, egyes iskolák azt a gyakorlatot követik, hogy az elhanyagolt gyermekeket csak akkor engedik iskolába, ha férőhely van a tanteremben. De ha az iskola teljesíti is kötelességét, és számon tartja a mulasztókat, továbbá előírászerűen jelenti a hatóságoknak az iskolakerülés tényét, a foganatosított szankciók hatástalanok. Az iskolakerülő gyerek szüleit ugyanis pénzbüntetéssel büntetik, amely azonban — az esetek döntő többségében — behajthatatlan, mert az ilyen gyermekek szülei általában nincstelenek.

Mindezek mellett hiba van az oktató-nevelőmunkában is. Az oktatás nem köti le a gyermek figyelmét, a tananyag nem kelt fel érdeklődést, nem vonzó. Az iskola mint nevelési centrum nem óvja a gyermekeket, elsősorban azért, mert az iskolában töltött idő kevés a kellő pedagógiai hatás biztosítására; másrészt az iskolán kívüli idő meglehetősen nagy, s ez alatt az idő alatt sok olyan befolyás éri a gyermekeket, amelyeket a legjobb pedagógiai hatás sem tud ellensúlyozni.

A társadalom iskolaellenes gondolkodása: a társadalmi környezet közömbös az iskolakerüléssel szemben. Ebben szerepet játszik a pedagógus-szülő ellentét. Az iskolaellenesség elsősorban a szülők közömbösségében nyilvánul meg, de ennél károsabb hatású a társadalmi környezet közömbössége az iskolakerülés problémájával szemben. A Néptanítók Lapjában szenvedélyesen írta: „Vajon az az alföldi földesúr, aki elnézi, hogy községében ne legyen rendes iskola, vagy pedig tétlenül nézi, hogy a tanyai gyerek írástudatlanul nő fel, nem-e épp oly bü-

nös, sőt talán bűnösebb ebben az iskolaellenes gondolkodásban, mint az a szegény szülő, aki jobb szereti, ha a gyermeke otthon segít neki a munkában, vagy könynyíti az ő anyagi gondjait.”²⁰

Az oktatás során KÁRMÁN jól látta, hogy az iskolakerülés — de általában a kriminalitás — alapvetően a dolgozó néposztályok szociális bajaival kapcsolatos. Felismerte azt is, hogy a szociális bajok a dolgozó nép kizsákmányolásának a következményei, s a felelőséget a kizsákmányoló uralkodó osztályra hárította. Az iskolakerülés gondjaival — az anyagi gondokkal — küzdő szülők pártjára állott. A problémamegoldásra tett javaslati éppen ezért döntően szociális jellegűek.

Felvetette például a *napközök* létesítésének szükségességét,²¹ amelyekkel tulajdonképpen a fiatalok iskolán kívüli idejét akarta csökkenteni, és az iskolai nevelés befolyását elmélyíteni, szélesíteni. Ezzel kapcsolatban vetette fel annak a szükségességét, hogy a *gyermeknek az iskola mellett szórakozási lehetőségeket* teremtsenek. Általában hangsúlyozta az alsóbb néposztályok *szociális bajainak orvoslását*.²² Általános felvilágosító munkát sürgetett — a közoktatási igazgatás vonalán — a pedagógusok és társadalmi méretekben a szülők felé.²³

b) *Az iskolásgyermek társadalomellenessége az iskolában általában kisebb lopásokban, durvaságokban (verekedésekben) stb. jelentkezik.*

Ezek a bűnös cselekedetek társadalomra veszélyesebbek, mint az iskolakerülés, de gyakoriságuk kisebb. KÁRMÁN az iskolai kriminális cselekmények tekintetében elsősorban a pedagógus-magatartást, a pedagógusoknak e cselekményekhez való viszonyát vizsgálta. Nézete szerint a pedagógusok nem fordítanak figyelmet a „bűnös vagy züllést és erkölcsi rombolást tanúsító viselkedésére”.²⁴ Általános jelenség, hogy súlyosabb erkölcsi megítélés alá eső magatartást is apró iskolai csínytevésnek tekintenek. Ennek azután az a következménye, hogy az ún. „házi elintézés”-sel térnek napirendre egy-egy bűneset felett. De az ilyen intézkedés „több kárt hoz, mint hasznot”.²⁵ Ez a semmittevő intézkedés újabb büntett forrása lehet, mert azok az okok, melyek az adott cselekményt előidézték, fennmaradtak.

Mindezekből — ha ki nem mondottan is — KÁRMÁN azt a következtetést vonta le, hogy az iskolai nevelőknek olyan társadalomellenes magatartás észlelése esetén, amelynek jogkövetkezményei lehetnek, vagy ahhoz vezethetnek, bűnügyi megelőző munkát kell kifejtteniök. Ennek lényege pedig az, hogy adott esetben nemcsak a gyermek és a bűnös cselekedet ismeretére alapozzanak, hanem mélyrehatóan vizsgálják a környezetét is, elsősorban a családi környezetet.

c) *Az iskolásgyermek iskolán kívüli társadalomra veszélyes magatartása.*

Az iskolásgyermek iskolán kívül megnyilvánuló társadalomra veszélyes magatartását már a büntetti kategóriák között tárgyalta. Három csoportot

²⁰ DR. KÁRMÁN ELEMÉR: A kriminálpedagógiáról. Néptanítók Lapja 1917. év 1. szám 7. old.

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ Uo. 8. old.

²⁵ Uo.

különböztetett meg: a csavargást, a lopást és a testi sértést. Azok az okok, amelyek az iskolásgyermeket a bűn útjára viszik, sokrétűek; közülük két fő csoportot emelt ki.

Először: az iskolai nevelőmunka hiányosságai szerepet játszhatnak a bűnözésben, amennyiben nem tudják ellensúlyozni az iskolán kívüli (elsősorban a családi) környezet káros befolyását.

Másodszor: a társadalmi környezet káros befolyása, amely döntően a szórakozási lehetőségeken keresztül az iskolán kívüli szabad időben érvényesül.

A bűn legdöntőbb okát KÁRMÁN mindenesetre a társadalmi körülményekben látta, s az iskolát annyiban tette felelőssé, amennyiben nem tudja ellensúlyozni a káros hatásokat. Ezzel kapcsolatban bírálatként vetette fel az iskolával szemben, hogy könnyen lemond a bűnbe esett gyerekről, s teljesen átengedi az igazságszolgáltatásnak. Hibáztatta azt az általánosan elterjedt gyakorlatot, hogy a bűn elkövetőjét kizárják az iskolából.

3.) Az ifjúság élete és a kriminalitás

A gyermek fejlődésének harmadik fokán — a társadalom életében — a *jogosság* tudata lép előtérbe mint erkölcsi elv, s ezzel tetőzik az erkölcsi fejlődés, amelyet az eddigi viszonyosság és a törvényesség elvének a kifejlődése, illetve az érvényesülése alapozott meg.

Az erkölcsi nevelés elve a *példa*, a fegyelmezés elve pedig az *önismeret*.

A társadalom hatása természetesen már az előző két fejlődési szakaszban is érvényesült, de a harmadik szakaszban döntő erejűvé válik. Ebben a szakaszban a gyermek a társadalom dolgozó tagjává lép elő.

A társadalmi beilleszkedést akadályozó körülmények — endogén: testi és lelki bajok; exogén: munkalehetőségek — a kriminalitással összefüggésben vannak. (E kérdéskomplexummal kapcsolatos nézeteinek részletezését mellőzzük.)

V.

A KRIMINÁLPEDAGÓGIA SZERVEZETE

A kriminálpedagógia feladatainak megoldása sokrétű, bonyolult tevékenységet igényel. KÁRMÁN jól látta, hogy ebben együtt kell működnie az orvosnak, pszichológusnak, pedagógusnak, gyógypedagógusnak, bírónak, sőt patronáló szervek aktivistáinak is. Ebben az együttesben a bírónak kiemelkedő szerepet tulajdonított. *A bírót kriminálpedagógusnak tekintette, a fiatalkorúak bíróságát pedig a kriminálpedagógia legdöntőbb szervezeti formájának.*

Széles körű tanulmányokat folytatott a különböző országok bíróságait illetően abból a célból, hogy mely ország igazságszolgáltató funkciójában található meg a legkedvezőbb feltételek a kriminálpedagógia gyakorlására. Három alaptípust különböztetett meg.

1. Az angol—amerikai típus (amelyhez később Olaszország is csatlakozott) bírója sajátos közeg: nem büntető és nem gyámügyi jellegű. E rendszer bírósága elé a kriminális és a csupán segélyre szoruló fiatalkorúak egyaránt kerülhetnek; s a velük szembeni bírósági tevékenységben e két kategória nem különült el.

2. A francia—dán—belga—német típusú bíróságok bírója csak akkor jár el, ha szigorú rendszabályokra van szükség; egyéb esetekben nevelőintézkedések alkalmazását rendeli el. A bíró az erkölcsi nevelésbe nem avatkozik be.

3. A magyar típusú bíróságok bírója „a szó szoros értelmében kriminálpedagógus”,²⁶ akinek tevékenységében a büntetőjogi büntetés és a nevelés szoros összhangban van. Tevékenysége nem szorítkozik a büntetésre. Csak akkor büntet, ha meggyőződött arról, hogy az elkövető a nevelhetőség köréből kiesett (tehát büntetésre van szükség). De ez esetben sem arra kell gondolnunk, hogy a büntetés alkalmazásával a nevelést zárja ki, hanem mert az adott környezet neveléshatásrendszere eredménytelen, szükségessé válik az elkövetőnek kiemelés, és kényszerítő körülmények között kell újra megszervezni a nevelését. A büntetés tehát pedagógiai tartalma. A bíró a büntetőtevékenység mellett nevelést folytathat: széles körűen avatkozhat be a gyermek családi, iskolai és társadalmi életébe is.

A magyar fiataikorúak bírója egyaránt foglalkozik a bűnt már elkövetett és a bűnözés veszélyének kitett gyermekekkel. Ez két külön kategória, s ennek megfelelően tevékenysége az első esetben a nevelőtartalmú büntetés, az utóbbi esetben pedig a valóságos nevelés. A magyar bíró tehát nem mond le a nevelési feladatokról.

A magyar fiataikorúak bíróságának ilyen értékelése alapján KÁRMÁN koncepciója a következő:

a) A hazai kriminálpedagógia számára adott a szervezet: a fiataikorúak bírósága.

b) E szervezetet át kell alakítani pedagógiai fórummá, funkcióját meg kell tölteni pedagógiai tartalommal.

c) A fiataikorúak bíróinak — minthogy pedagógiai feladatokat is teljesítenek — el kell sajátítaniuk az alapvető pedagógiai és pszichológiai ismereteket. Ki kell alakítani a képzés és továbbképzés formáit.

E tanulmány kereteit meghaladja azoknak a büntetőjogi, igazságszolgáltatási, államigazgatási, belügyi (rendőri) és közoktatásügyi kérdéseknek az elemzése, amelyben a századeleji — e tárgy körébe eső — helyzetet bíráló alá vehetnénk. Megjegyezzük azonban, hogy a fiataikorúak bírósága azért nem válhatott a kriminálpedagógia fórumává, mert olyan alapvető problémák voltak tisztázatlanok, mint például a fiataikorúak büntetőjogi felelőssége, az állami beavatkozás mértéke, a büntetési formák, a büntetés repressziója és a nevelő tartalom kérdése, a büntetőeljárás módja és tartalma, az utógondozás stb.

Mindenesetre KÁRMÁN érdeme, hogy rámutatott a fiataikorúak bíróságainak pedagógiai szerepére. Állásfoglalása előremutató volt.

*A kriminálpedagógiai tevékenység másik fontos szervének egy olyan intézetet tekintett, amely — tudományos tevékenység mellett — konkrét gyakorlati feladatok megoldásával részt vesz a bűnözés elleni harcban.*²⁷ Ennek alapeszméjét az ausztriai kriminalisztikai intézet, a német pedagógiai szemináriumok és az amerikai (USA) pedagógiai klinika szolgáltatta.

DR. HANS GROSS egyetemi tanár szervezésében — és elgondolása szerint — a gráci cs. kir. Károly Ferencz Tudományegyetem keretében (1912/13. tanévben) kezdte meg működését a *Bűnügyi Egyetemi Intézet* (kriminalisztikai intézet). Az intézet fő feladata: a bűnözés felderítésének segítése. Ennek érdekében dolgozta ki a nyomozás taktikáját. Az intézet 6 részlegre oszlott: 1. Előadások szervezése a kriminálpszichológia, kriminalisztika, kriminálantropológia és kriminalstatisztika köréből. 2. Kézikönyvtár létesítése. 3. Bűnügyi múzeum szervezése. 4. Laboratórium működtetése. 5. Kriminalisztikai Kísérleti Állomás szervezése azzal a feladattal, hogy gyakorlati szerveknek — megkeresésre — szakvéleményt adjon és az egyetemi hallgatókat ebbe a munkába bevonja. 6. Tudományos szakanyagok publikálása.

²⁶ DR. KÁRMÁN ELEMÉR: A kriminálpedagógia feladatai. Magyar Paedagogia 1917. év 6. szám 325. old.

²⁷ Az intézet tervét „Emlékirat a Budapesti Kriminálpedagógiai Intézet szervezéséről” c. kiadványban vázolta.

A pedagógiai szemináriumok Németországban — az elmúlt század második felében — keletkeztek. Feladatuk az volt, hogy a bűnügyi patronázszegetek tagjait pedagógiai, pszichológiai és bűnügyi ismeretekkel ruházzák fel. Ezt alapvetően két módon valósították meg: 1. a különböző védő-, óvó- és patronázszegetek aktivistái rendszeresen ankétokat tartottak, ahol a tapasztalásokat összegezték; 2. előadássorozat szerveztek „előadás-konzultáció” jelleggel. A pedagógiai szemináriumok nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a patronázszegetek különböző foglalkozású és előképzettségű aktivistái a pedagógia és pszichológia köréből megfelelő ismeretekre tegyenek szert, és a bűnügyi helyzetről is tájékozódjanak.

New York-ban a manhattani gyermekbíróház mellett — 1916-ban — *Pedagógiai Klinikát* (psychopathic clinic) létesítettek. Ebben az intézetben alapvetően értelmi fogyatékos gyermekek speciális vizsgálatát végezték. Feladata volt, hogy a bíróság részére szakvéleményt adjon.

KÁRMÁN intézetének prototípusa mindenekelőtt a GROSS-féle kriminalisztikai intézet volt. Innen vette az általa tervezett intézet kettős funkcióját: a büntetőeljárásban való közvetlen gyakorlati tevékenység az egyes bűnesetekben való szakértői vélemény szolgáltatása által és az elméleti definíciók kidolgozása. A pedagógiai szemináriumok példája alapján határozta meg intézetének pedagógiai-pszichológiai képző funkcióját, továbbá azt, hogy a kriminálpedagógiai gyakorlat összes aktivistáinak (tehát a bíróknak, pedagógusoknak, patronázszegetek tagjainak) központi szerve legyen. A New York-i pedagógiai klinika pedig a klinikai módszerek alkalmazásának ötletét adta. E funkciókat akarta egyesíteni egy újonnan létesítendő intézetben. Elgondolásait cikksorozatban,²⁸ önálló kiadványban adta közre, és tervezetét a felsőbb hatóságokhoz is benyújtotta. Nem kapott támogatást. Mégis, közvetlen környezete és a helyi hatóságok némi segítségével, döntően magán-patronázszegetek támogatásával, 1915-ben Erzsébetfalván megszervezett egy — a fentiekben már ismertetett elvek szerint működő — kriminálpedagógiai intézetet. Az intézet a területileg illetékes fiatakorúak bírósága mellett működött.

VI.

A KRIMINÁLPEDAGÓGIA ÜGYE A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

Kármán kriminálpedagógiai tevékenysége — de általában a bűnözés veszélyének kitett és bűncselekményt elkövetett gyermekek nevelésügye — a Tanácsköztársaság idején fellendült. Ebben alapvetően két fontos körülmény játszott szerepet.

Az egyik körülmény a Tanácsköztársaság köznevelésügyi politikája és az igazságügyi büntető politika. A köznevelésügyben fontos — megoldásra váró — kérdésként merült fel a munkás-paraszt gyermekek szociális segítése. De éppen közülük került ki az elhagyatott, bűnözés veszélyének kitett gyermekek köre; így a bűnügyi kérdések a köznevelésügyben is aktuálisan kerültek előtérbe. Ugyanakkor a büntetőpolitikában az az elv érvényesült, hogy a bűnözés okai a társadalmi rendszer gazdasági struktúráival való összefüggésükben keresendők és érthetők meg. Általános kriminológiai elv volt, hogy az egyes büntett: a társadalom mélyén fekvő organikus bajoknak a szimptomája. Ezek a köznevelésügyi és büntetőpolitikai elvek a fiatakorú bűnözés viszonylatában akként érvényesültek, hogy a felelősséget a társadalomra hártották, és a fiatakorúakkal szembeni büntetésalkalmazásban a nevelés eszméje került előtérbe.

A másik jelentős körülmény, hogy ebben az időben a kriminálpedagógiának olyan jelentős képviselője tevékenykedett, aki egyrészt megtestesítette a magasan képzett, „európai-látókörü”, elméleti-gyakorlati szakembert (minden igényelt kvalitásával), másrészt — általa már kialakított — kész programot tárhatott a kriminálpedagógia ügyét felkaroló kormányzervek elé.

²⁸ A Jogtudományi Közlöny 1913. év 34., 35., 36. és 37. számában „A bűnügyi (kriminalisztikai) intézetekről” címmel folyamatosan közölt cikkek.

KÁRMÁNnak — a Tanácsköztársaság idején — része volt úgyszólván minden fiatalokúakra vonatkozó törvény, jogszabály, rendelet konstruálásában. Rendkívül fontos volt pl. az a rendelet, amely kimondta, hogy — a fiatalokúak bírósága elé kerülő — minden fiatalkorú bűnelkövetőt előzőleg pszichológiai-pedagógiai vizsgálat alá kell vonni. S e vizsgálat alapján adott szakvélemény figyelembevételével kell meghatározni azt, hogy milyen intézkedés fogatosítására van szükség.²⁹ Ez a rendelet, amellet, hogy kiemelt jelentőségű igazságszolgáltatási kérdést oldott meg, lényegében KÁRMÁN tervei realizálásának vetette meg alapját. A büntetőeljárás gyakorlati igényeinek kielégítésére ugyanis adva volt a KÁRMÁN által szervezett — s az előbbieken már említett — kriminálpedagógiai intézet. S KÁRMÁN most állami segítséggel megkezdhetette szociális és tudományos szervvé való kiépítését.

Az intézet a Tanácsköztársaság idején az alábbi feladatokat teljesítette:

1. Itt helyezték el, és szociális gondozásban, nevelésben részesítették az elhagyatott, bűnözés veszélyének kitett gyermekeket.

2. A büntetett elkövetett gyermekeket megfigyelés alatt tartották, és ennek alapján a bíróságnak szakvéleményt adtak a tárgyalás időszakában, elősegítve ezzel az igazságos bírói ítélezkést.

3. Együttműködött a nyomozószervekkel, és szakvéleményezéssel segítette a bűnfelderítést (pl. a gyermekek vallomása alapján a felnőtt bűnözők felderítését).

4. A patronázsszervekre támaszkodva szervezte a gyermekek társadalmi beilleszkedését (utógondozását).

5. Az intézetben a fiatalokúakról vezetett nyilvántartások, adatfelmérések, esetvizsgálati anyagok, környezettanulmányok stb. összegezése alapján következtetéseket vontak le a bűnözés okaira, a gondozás és a nevelés szempontjaira vonatkozólag.

6. Az igazságszolgáltatás, a nyomozószervek és a patronázsszervek tagjainak képzéséhez tananyagokat, propagandaanyagokat nyújtottak, előadásokat tartottak, publikáltak stb.

Az intézet a bűnildőzés, bűnfelderítés és megelőzés gyakorlati munkáját igyekezett segíteni, ugyanakkor a kriminálpedagógia tudományos művelését is vállalta. Alapfunkciója a nevelés volt, amelyhez a kriminalisztika (felderítés), a pszichológia (esetvizsgálat), a szociológia (statisztikai adatfelmérés) módszereit is felhasználta.

Az intézet mellé KÁRMÁN két részleget szervezett: egy megfigyelő gyermekotthont, amelyet PESTALOZZI-otthonnak nevezett és orvos-pszichológiai laboratóriumot. Egy későbbi tervezetében intézetét ki akarta egészíteni kriminálpedagógiai múzeummal, szakkönyvtárral; tervezte egy szakfolyóirat kiadását is „A Budapesti Kriminálpedagógiai Intézet Közleményei” címmel. Megvalósítására azonban már nem kerülhetett sor.

Az ellenforradalmi kormányzat a kriminálpedagógiai intézettel szemben a fokozatos „elsorvasztás” politikáját alkalmazta. Nem adott ki megszüntető határozatot, hanem tevékenységét gátló intézkedéseket fogatosított. Ezek között elsőnek említjük, hogy megvonták az állami pénzügyi támogatást. De a leg súlyosabb csapást azzal mérték rá, hogy egy ún. „állami kriminálpedagógiai szekciót” szerveztek. Ez a szekció csupán „árnyképe” volt KÁRMÁN intézetének,

²⁹ Vö.: a LXXII. sz. Forradalmi Kormányzótanács-i rendelettel. Lásd továbbá: a Proletárjog 1919. év 8. számában „Az igazságügyi gyermekvédelem programja” címmel közölt tanulmányt.

tudományos rendeltetés nélkül. Csupán adminisztratív jellegű feladatokat végző, bürokratikus képződmény volt, anélkül, hogy a büntetőeljárásnak — s általában a gyermekvédelemnek — a legcsekélyebb hasznot hajtotta volna. Ez a szekció a KÁRMÁN által vezetett intézetben kapott helyet és lassan, fokozatosan terjeszkedett, mind több helyiségre igényt tartva, míg a társadalom számára rendkívül hasznos — tudományos tevékenységet kifejtő — intézeti munkát teljesen kiszorította abból az objektumból, ahol a magyar kriminálpedagógia megszületett és fejlődésnek indult.

DR. KÁRMÁN ELEMÉR — az elfelejtett magyar kriminálpedagógus — tudományos munkássága jelentős. *A neveléstudomány speciális ágának, a kriminálpedagógiának vetette meg alapját hazánkban.* E tudományág első, kiváló művelője. Több tudományos következtetése ma már korrekcióra szorul, de a kriminálpedagógia alapvető kérdéseiben helyes következtetésre jutott. Még ma is figyelemre méltó az a tétele, hogy a *nevelési program csakis a bűn okainak ismeretében dolgozható ki.* KÁRMÁN kriminálpedagógiájában az „oktatás” és a „kezelés” (nevelés) egységes folyamat. Ebben a pedagógiai folyamatban alapvetően fontos pedagógiai fórumnak tekintette a fiatalokúak bíróságát és az általa szervezett kriminálpedagógiai intézetet. Jól látta, hogy a köznevelési rendszer pedagógus-apparátusának — az aktuálisan jelentkező kriminológiai problémáknak megfelelően — foglalkoznia kell a pedagógia e speciális kérdéseivel is.

Egész életét a kriminálpedagógia ügyének áldozta. A Tanácsköztársaság ezt az ügyet támogatta, KÁRMÁN munkásságát elismerte, de e rövid idejű fellendülés előtt és utána „magános” harcosként állt szemben a gáncsoskodókkal. Élete végén rezignáltan írta a Jogtudományi Közönyben: „A Kriminálpedagógiai Klinika, amelybe én egyénileg egy élet örömét és egészségét fektettem be, sohasem talált a kormányhatóságoknál sem megértésre, sem támogatásra, hanem ellenkezőleg, értelmetlen kritika és idétlen gúny tárgya lett”.³⁰ Jellemző, hogy egy korabeli egyetemű tanár kriminálpedagógiáját „a pedagógia torzszültének”³¹ nevezte.

Megtisztelő feladatunk, hogy KÁRMÁN tudományos munkásságát teljes terjedelmében felkutassuk, számon tartsuk, és eredményeit társadalmunk fejlődésének jelenlegi viszonyai között a kriminálpedagógia kidolgozásában felhasználjuk.

IRODALOM

1. DR. SZABÓ ANDRÁS: A fiatalokúak és a büntetőjog.
2. DR. ÁGOSTON GYÖRGY: Pedagógia I. A nevelés elmélete.
3. DR. KÁRMÁN ELEMÉR: A gyermekek erkölcsi hibái és erkölcsi betegségei.
4. DR. KÁRMÁN ELEMÉR: Emlékirat a „Budapesti Kriminálpedagógiai Intézet” szervezéséről.
5. DR. KÁRMÁN ELEMÉR: Kármán Mór etikája.
6. DR. KÁRMÁN ELEMÉR cikkei:
a) Magyar Paedagogia 1917. év 5—6. számában: „A kriminálpedagógia feladatai”.

³⁰ DR. KÁRMÁN ELEMÉR: A new-yorki gyermekbíróságokról. Jogtudományi Közöny 1922. év 3. szám 20. old.

³¹ Uo.

- b) Pedagógiai Értesítő 1917. év 4—6. számában: „Pedagógiai szempontok a gyermekvédelemben”.
 - c) Néptanítók Lapja:
 - „A kriminálpedagógiáról” — 1916. év 43. szám.
 - „Az iskola és a gyermekbíróságok” — 1916. év 52. szám.
 - d) Magyar Gyáripar 1917. év 11. számában: „Egy gyermekvédelmi intézmény a gyáripar szolgálatában”.
 - e) A Gyermekvédelem Lapja XV. évf. 8. számában: „Az erkölcsileg fogyatékos és bűnöző gyermekek és fiatalok kezelése és nevelése”.
 - f) Jogtudományi Közlöny:
 - „A gráci bünygyi egyetemi intézet” — 1913. év 1. szám.
 - „Emlékezzünk régiokról. A magyar ügyész történeti lélektana” — 1926. év 13. szám.
 - „A new-yorki gyermekbíróságról” — 1927. év 3. szám.
 - g) Csendőrségi Lapok 1926. év 18. számában: „Bűnygyi lélektani adalékok”.
 - h) Proletárjog 1919. év 8. számában: „Az igazságnygyi gyermekvédelem programja”.
 - i) Különlenyomat — az első magyar országos gyermektanulmányi kongresszuson tartott előadásról: „A gyermekek züllésének külső okai” címmel.
7. GANO VILMOS: Dr. Kármán Elemér az elfelejtett magyar kriminálpedagógus. Gyógypedagógia 1959. év 4. számában.
8. DR. PRESZLY LORÁND: Kármán Elemér emlékezete. Jogtudományi Közlöny 1927. év 21. számában.

Ласло Пал:

ТРАДИЦИИ ЭЛЕМЕРА КАРМАНА В КРИМИНАЛ-ПЕДАГОГИИ

Элемер Карман (1876—1927) был первым венгерским деятелем в области криминал-педагогии. Им было создано в 1915 году первое учреждение такого рода. Главный его труд вышел в 1922 году на немецком языке под заглавием «Einführung in die-Kriminalpädagogik».

Автор дает оценку деятельности Элемера Кармана; вскрывает его связи с современными ему зарубежными педагогами, представителями подобных стремлений, обобщает важные и действительные до сих пор с точки зрения криминал-педагогии положения, высказанные Элемером Карманом.

L. Pál

ELEMÉR KÁRMÁN'S INHERITAGE IN THE DOMAIN OF CRIMINALISTICAL PEDAGOGY

Elemér Kármán (1876—1927) was one of the first representants of criminalistical pedagogy in Hungary. He organized the first institute of criminalistical pedagogy as early as in 1915. His main publication was its «Introduction to criminalistical pedagogy», issued also in German (Einführung in die Kriminalpädagogik) in 1922. The author gives an evaluation of Elemér Kármán's activity and unfolds his connections to the representants of similar efforts abroad in his epoch. At last, he summarizes the statements of Elemér Kármán still valid from the point of view of criminalistical pedagogy.